

Lidt om det gamle Mandemark

Småa Glimt fra en af Danmarks smukkeste Landsbyer og af dens særprægede Følgetyper

Udsigt over Mandemark.

Den, der har lidt Stens for Næturen og har selv lidt mere end sin egen Fødsel, vil maaske give den Mand Ret, der for nogle Aar siden i et Foredrag i Radioen udtalte, sø Mandemark var en af de smukkeste og mest interessante Landsbyer i Danmark.

Mærkeligt nok, at det næsten alstet er Folk udenfor, der læstet farer Op paa den Slags Ting, medens Bønderne som oftest tager disse Værdier som noget ganske selvfulgt. Paa anden Maade har Mandemark vel ikke givet sig særlig bemærket udsigt og er maaske netop af den Grund til blevet overset. F. Eks. da Menoforeningens Formand, Hr. Sv. Rasmussen, for nogle Aar siden optog den lovrigt udmærkede Mansfilm, hvor man stadig sæd og vandrede, så nu maaske der da komme et Par Billeder fra Mandemark, men nej! Na, nu maaske man ikke glømske, at Hr. Rasmussen stammer fra Vestmen og selv deraf er blevet kendt. At Byens Beliggenhed i hvert Fald er enestaaende kan straks slås fast, smukt som den ligger ved Foden af de stejle Klipper bakker med Kongebjerg som Midtpunkt. De mange gamle og hyggelige Huse og morsomme Guder og Stræder gør den tillige med sin tidligere Tid i nogen Grad særprægede Befolkning.

For at få et Overskud over Byen, afgivst vi på Kr. Karlsons Bankes opt for Byen, hvorfra der er den herligste Udsigt over Østen og først og fremmest over selve Mandemark. Vi gaa nu en Tur ned mod Byen for at tage den nærmere i Øjsyn.

Nede i Smalgaade, som Christen Frost debiterer Stræde, der fører op mod Skoven, fører en Sti ned til det saakaldte »Terrevulke«. Der formodentlig har fået sit Navn, fordi det ligger klodt op ad en gammel Torvebane.

Stige op til Følgebogen

Videre gaaer Turen ned over Høvedsiden, som vi krydser, og ned vest paa i »Skvalderstrædet«. Først paa venstre Haand boede »Lars Peter Svenske«, som ogsaa satte sit Præg paa det gamle Mandemark. Han drev ligesom Terrevulkeren lidt Landbrug paa Sandbanerne udenfor Byen, men var i sin Væremåde en komplet Modsetning til denne. Tavs og indesluttet levte han en helt isoleret Tilværelse i mange Aar, endog helt alene. Naar han f. Eks. skulde bjerge den sparomme Hest, tog han en Stige med paa Vognen ud i Marken, løsnede først en god Portion Sæd op i Vognen og kravlede ad Stigen op for at lægge det til Rette bagfter, en saare primitiv Arbejds metode; men det kunde altsaa lade sig gøre.

Sif til Stige to Gangt højlig.

Videre gaaer vi ned ad Strædet, forbi Posthuset, som vi saa flot kaldte vor Enevassermøstet, og forbi en Række af de rigtig gamle Huse ned til det sidste i Strædet. Her boede den lille Bent. De Du huske ham? Denne lille morsomme Mand, der sædte i hende om alting. »Skå' ja' ta' hende Jyvere (dybere), sprugte han en Gang en Kone i Byen, da han stod bemande Grøplæne. (Bent mente selvfølgelig, om han skulde slaa Grøstedybere i Bund.

Parti fra Smalgaade.

Bent holdt forresten meget af en god Midsaften med et Par gode Dramme til og gik heller aldrig forgæves paa Gaardene rundt omkring naar det var omkring Spøstid. Han var nok ellers Træskommand, men begyndte paa sine sidste Dage at trække med Slagtekvæg til Stege. Efter at være fyldt 70 præsterede han endog at gaa til Stege 2 Gange paa en Dag. Han gik altid med et Par alder store Støvle, som Næserne vendte dygtigt i Vejret paa. — Jo, for man vinder altid et lille Stykke mere for hvert Skridt, paastod Bent, og der kunde maaske være noget om det.

Bent var forresten ikke saa lidt af en Skelm, men dog ikke mindre populær af den Grund. Følgende lille, morsomme Historie kan fortælle lidt herom: Naar Bent f. Eks. kom til Stege med en Ko til Slagter Krau, blev han altid af denne Husbønderinde inviteret ind paa en god Prokose, som han, som bekendt, sædte mere Pris paa, men det traf jo ogsaa, at han gjorde Brug af denne Gasstribet, selv om Koen var til en anden Slagter. Bent kom saaledes en Dag fri og ugenert indseer hos Slagter Krau og sagde: »Godt aften! Ja, jeg har været inde med en Ko i Daw's »Nab, har du det«, blev der svaret, »Ja, men værsgo og kom ind og faa noget Mælk. Naar Bent saa havde spist og var rigtig veltilpas, samt havde sagt Tak for Slagtebødder, kom følgende Slutningsbemærkning: »Ja, sø, i Daw var Koen nu ellers til Brø. Olsen!

Mandemarksgaarden den sidste i Byen.

Ved at smutte over en Sti mod syd, kommer vi over til Smødestrede, saaledes kaldet, fordi Smøden boede i samme.

Vi kommer over til den saakaldte »Mandemarksgaarde«, den sidste i Byen. Den skal have sine mindst 250 Aar paa Bagden. Den ene Længde er gaaet til paa Grund af »Ede«, men Stuehuset bærer endnu Vidne om en fjern Fortid med de mange blivindsfattede Ruder og enkelte herlige Vægge.

Dans efter Begravelsen!

Her boede »Trine Hans Kristiansen«. Det skal have været en Kvinde af saa omfangsrige Dimensioner, at hun formelig gik og vuggede i Hofstene. Hun skal nok ellers, efter Sigende, have hørt til den, der fandt på paa Smaaskillingerne og efterlod sig ved sin Død en ret anseelig Sum, efter den Tid's Maalestok, for største Deel givet i en Rum i Skolestuen. Hun overtogede saavel sin Mand som sin eneste Søn. Efter Begravelsen blev der vist drukket lidt rigeligt med Gravøl og slutted af med en Svingsang, hvad der forresten ikke var nogen Sjældenhed i de Tider.

Børnerige Familier typpisk for Mandemark.

Lige overfor Mandemarksgaarden laa det gamle Slagterhus, som forlængst er sunket i Grus. Her boede Slagter Per Johansen og hans lille Kone. Her var Liv og glade Dage, som man siger, ikke saa ualmægtig, eftersom der var 12 Børn.

Børnerige Familier har forresten altid været typisk for Mandemark.

Slagteren var næsten aldrig hjemme og det stod saa til Mitter til at opdrage og holde Styf paa Røllingerne, hvorfra der var 6-7 Dreng.

Slagter Rosing i Budemærk, som var en af dem, fortæller, at naar nogen af os havde lavet Starmatager, og det skete ikke saa sjældent, skulde vi selvfølgelig have Klæ, men det var jo ingen Kunst at rende fra Lillemer og Kloene i første Omgang, men, ak og ve, det var kun Galgenstrik, for naar vi var kommet i Seng som Afventen og var ved at gaa i Drummeled, overlevede Kør se Dyden og Skjortefløjlen blev løftet op og saa vinkede der af Møter Erik i den Bæ.

3-Børnaffektade.

Lidt længere op i Strødet laa det Hus, hvor Hans Carstensen boede. Der var ogsaa en 12-14 Børn, og nu er vi ved Brækkenstrædet, der fører fra Smødestrede hen til Kømandsforeningen. I denne Smøge boede Tommer Jørgen Hindbørg, forresten en Krog Mand, som man ofte hævdede sig til, naar det gjaldt Eksperimenter af skriftlig

Slagterens Mandemarksgaarden.

Art ell. lign. Overfor boede »Lilla Johns, kendt for sin Propperhed og Sirlighed ude ansat som inde. Hans Hus var holdt i den mest menigeværdige Orden, selv hans Madding bar Præg af den ydende Korrelighed.

Man maatte selv føre for Jordebøtten.

Paa den anden af Byens 2 største Gaarde, der laa i Udskanten af Byen, residerede Side Hans Laursen. Hun drev sin Gaard ved Hjelpe af en Beatyrer, men stod dog altid selv ved Roret. Til hende »gode man, naar det gjaldt om at laane et Kølveje og Side stillede gerne Hest og Væg til Raadighed. I hine Tider maatte man jo bl. a. selv sørge for at hente Madammen (Jordemøderen), naar der var Brug for hende og det gik ikke saa sjældent paa. En af Karlens var en ogsaa altid parat til at køre.

Selv om det ikke altid var lige behageligt at blive jaget op, undtænkte midt om Natten, var den, der »kørte, dog altid sikker paa at komme med til et godt Barneleg.

En anden gammel Tradisjon, som ogsaa holdes i Hævd paa Side Hans Gaard, var de saakaldte »Følgebogstænder«, der oftest har havde den rummeligste Stortue. Ved disse Gilder var den gamle »Følgebogstænder« Hemlingen en uundverlig Gæst til at underholde med muntre Sange og andre villytse Paafund. Han havde været »Følgebogstænder« paa det gamle Klubbetøj. Han kunde kende legesiden og et smukt danset Væsen. Han var forresten Nabo til Store Peter og Store Grøthe, som boede i det saakaldte »Røde Hus« henne ved Høveden. De var begge to Kamper af Vasket og har saaledes ikke deres Navne med Urette.

Byens lille Skole.

Henne paa Bakken midt i Byen laa den gamle Bytteskole, hvor Laurer Jensen boede med sine Pøblinge. Han var stor Agtelse i Byen og var nærmest at betragte som en lille Konge, hos hvem man søgte Raad og Vejledning for alle, selv i Sygdomstilfælde.

Byens lille Skole.

Lærer Jensen var med til mange Gilder i Byen og Omegnen og holdt sig altid tilbage, naar han »slog« i et bytligt La.

Så den gamle Slagter blev lagt ned.

Det fortæller os han en Gang ved en saadan Lejlighed med en Omforordning til at »se Livet med den fremværende langt større og stærkere Slagter Per Johansen. Det gik indtruffet skidt for Slagteren eftersom Læreren Jensen fortæller at være temmelig bændelst ved at se sine gamle Pøblinge som en Kat. Resultatet var, at Per Johansen maatte bide i Græsset til store Moro for Tilskuerne.

Der kunde vel nævnes endnu en Del Personer, som hører med i Billedet af det gamle Mandemark, hvis Befolkning blandt de fleste var Arbejdsfolk med store Børnelokke og en rigtig Fortjeneste, dog alle sammen var Mand for deres Hat og indtillet paa at klare sig selv. De kunde endda tillade sig at holde deres særlige Pøleegilder og andre herlige Sammenkomster. En Del af dem havde endog lidt paa Kistebanden. Ni Nigger de forlængst under Måne, men mange af de gamle Huse etaar der endnu med deres morsomme Tage og pyntelige Bindingsværk og giver Byen lidt af det gamle Præg.

Ser vi paa Mandemark i Dag, er mange og meget forandret. Et nyt Hus er dukket op her og her, og Udviklingen har paa anden Maade sat sine tydelige Spor. Byens Udseende er dog i det store og hele lige hyggeligt og smilende. Mærkeligt nok blev der i Byen, da den gamle Smøde, hvor der altid var nogle Mand i Arbejde, sank i Ruiner, og de blivende Slag fra Ambollen forstummede; ligeledes da Skolen blev nedlagt, og Berørene flyttede til den nye Centralskole.

Mange af de gamle Traditioner holdes dog stadig i Hævd, ikke mindst af Berørene. Endnu kan man i de lime Sommerfester se dem sammen med de unge Mandelever samles paa den gamle Legeplads, hvor de tumler sig i munter Leg, medens en Harpønik sender sine hyzselige Toner ud over Byen hense fra Sofus Nielsens Have. Og hvilken Pa-

stemning er der ikke til Side, naar der hvert andet Aar pyntes »Eksport« til Skolens Skovtur. Fra alle Støder i Byen strømmer Børnene til med Kurve og Baller fyldt med Blomster og Græs, og Børn og Vokene hjælpes ad med Arbejdet. Til sidst bæres den færdige Guirlande i Procession ned og hænges op over Vejen vel

Sofus Nielsens, for at Vognetog den næste Dag kan køre igennem. Den Slags gamle Skikke holdes højt i Åre og gør sig til, at Byen bliver ved at holde sit gammelagt, hyggelige Præg, som man trods alt, er kommet til at holde af, og som kun findes i Mandemark. — Hval faar Dyrene at rode! —

Ango Post.

Dansk Storeksport af Sølvræv, Nertz og Bæver efter Krigen.

Monske Pelsavlere Produktion.

En Sølvræv, tilhørende Hensler Larsen.

Men nogen for blot en halv Snes Aar siden vilde man have troet, at Danmark engang skulde blive et Land, der eksporterede Sølvræv, Nertz og Bæver? Vi kendte disse herlige Skind, vidste hvor de kom fra og læste om Pelskøbenhavn, men vi troede aldrig, at Danmark skulde kunne gøre sig gældende paa Verdensmarkedet, som andet end Opkøber af Skind. Og saa er Sandheden i Dag, at naar Krigen er forbi, vil Danmark være i Stand til at sende store Mængder af kostbare Sølvræveskind, Nertzskind og Sumpbøverskind ud af Landet til det store Verdensmarked.

Det er i Virkeligheden vidunderligt, hvad der er sket de sidste 10 Aar her i Landet paa Pelsavlernes Omraade. Der lægges fra de danske Pelsavlernes Side i Øjeblikket det største Arbejde i at skaffe saa fin en Kvalitet paa de danske Pelsdyr, at de kan konkurrere paa Verdensmarkedet, naar Krigen engang er forbi. Hvad Kvantitet angaar, vil Danmark ogsaa faa en Fin Plads indenfor de pelskøberende Lande. Vi har i normale Tider saa mange Affalsprodukter fra vores Slagtere, at der vil være rigeligt Foder til en stor Pelsdyravl. Vi kan med andre Ord onse dette relativt værdifulde Pelsprodukt nærmere belyst. Vel er Farmene ikke af de største, men de har alle fine Dyr, og repræsenterer en anseelig Værdi, saaledes

bliver de fanget i en saakaldt Vippekæde, som de af utrykkelig Nygærrighed farer ind i. Endvidere har Avteren Synfølelse, hvori Dyrene anbringes, naar de skal synes, og de er indrettet saa smukt, at Bunden kan løftes, og Dyret holdes fuldstændig i Ro. — Hval faar Dyrene at rode! spørger vi Gunnar Olsen.

— De faar en Blanding, der bestaar af 65 pct. Flak, 20 pct. Kød og 15 pct. Blandsingsfoder, der for det meste er Affalsprodukter. Vi bruger gennemsnitlig 30-35 kg Foder om Dagen.

Olsen har på et en Del Dyr for ikke saa længe siden, og nu gælder det jo om at faa noget de fineste Skind, og faa dekket Udgifterne. — Hvorfor er den økonomiske Side af en saadan Avl ud? —

Avl-Øyrene ender mig i en 350 til 500 Kr. i Anskaffelsesværdi, og for Skindene faar vi 150-200 Kr. pr. Skind, og det kan tilmænkligt svare sig, naar hvert Dyr gennemsnitlig fæder en 4-5 Unger ud Gangen.

Olsen har lovrigt et Par Eksemplarer af den kendte Maar, og for disse Skind kan man faa den gamle gamle Pris af 250 Kr. pr. Skind, lovrigt faa Mindyret Naalformering, naar det er påvirket, det man, som bekendt, fremstiller Nertzpelte af Mink. At en saadan Pels, der udnokkørende er fremstillet af Mindyret, er dyr, fortæller man jo, naar man tænker paa, hvor mange af de små Skind der skal til, for Pelsen er færdig.

Gunnar Olsen er lovrigt, antageligt paa alle Pelsavlere, oplyst paa Eksportmulighederne efter Krigen.

— Naar den Tid kommer, hvor vi skal til at eksportere, saa er Danmark i Fin Stand med Hensyn til Pelsavlens, slutter Olsen.

16.000 Kr. for en Nutriepel

En af Eberhardt Andersens Sumpbøvere.

Avler Nr. 2 er Erhard Andersen, der har sin Farm i det lille Omgivelser bag Rodkilde Højskole. Vi bliver venligt modtaget af Andersen og Frus, der fører os gennem et aflangt Hus, hvor Andersen har en dejlig Smalingsangenhed. For Enden af Huset staar tre store Lelebure med Uthænsene Huse, og

en Minkfarm til 10.000 Kr.

Paa det hjertelige modtager Minkavlaren Gunnar Olsen os paa sin flotte Minkfarm paa Rodkildevej. Paa lang Afstand imponeres man over de lange, Borte Bure, hvori der er Plads

til 224 Dyr. Det første, man udfølter, når man træder ind i den, er den lugt, som kommer af Stæ, hvor der holdes den Slags Dyr, er Renlighed, og der er saadant redt de Stæder, hvor vi har været. Burene gøres rene hver Morgen, og Sovestøerne forsynes med nyt Materiale, foruden at der rives under og omkring Burene. Over hvert af Gunnar Olsens Minkbure er fastgjort en Sovekasse, fyldt med Høvspinner, og her tilbringer Minken Dagen i Ordet bogstavelige Forstand, det Dyrene kun fodres een Gang i Døgnet, nemlig Kl. 4 om Eftermiddagen. De søber Foderet op i Kassen, hvor de seder det meste af Natten. De aasaa Dyr, der minder en Del om Børene, er meget sprække og smilende, og kan vende paa selv den mest trænge Plads. De er umaadelig nygærrige, og slipper de tid af Burene,

her lever Andersen store og kraftige Sumpbøvere. De grimme og rottelignende Gnavere lever her et Liv i indesluttet Fugtlighed, idet der for Enden af Burene er lavet Plads til et smalt Vandbassin, hvori Dyrene svømmer og dykker med største Bejlsel.

Andersen har nu 20 Dyr, Unger berøget. De Gaarde faar Unger 2 Gange om Aaret, og de faar gennemsnitlig en 6-6 Stykker ud Gangen. Foderet bestaar ganske enkelt af Rør og Korn, og Dyrene seder i Lighed med Mink for det meste om Natten.

Sumpbøvere, der gerne søges paa til Avl, sælges for ca. 800-1000 Kr. i Anskaffelsesværdi, fortæller Andersen videre. Som Salgsvarer giver Skindene 180-200 Kr. pr. Skind, og har man f. Eks. 3 Par Gaae, kan man snarligt faa 3000 Kr. ind om en Aend. Dy-

Terrevulkeren og Jens Post.